

DIRECTIONS FOR THE DEVELOPMENT OF TOURIST ROUTES OF BUDDHIST MONUMENTS AND THE FORMATION OF ATTRACTIVE TOURIST PRODUCTS

A.S. Abdukhamidov

Associate Professor

*Samarkand Institute of Economics and Service
Samarkand, Uzbekistan*

A.P. Makhmudova

Associate Professor

*Samarkand Institute of Economics and Service
Samarkand, Uzbekistan*

N. Mukhammadiev

Researcher

*Samarkand Institute of Economics and Service
Samarkand, Uzbekistan*

ABOUT ARTICLE

Key words: pilgrimages, tourism, religious tourism, spiritual centers, health tourism.

Abstract: The article provides feedback on the development of tourist routes of Buddhist monuments and the formation of attractive tourist products.

Received: 02.06.22

Accepted: 04.06.22

Published: 06.06.22

БУДДИЗМ ОБИДАЛАРИ ТУРИСТИК МАРШРУТЛАРИНИ ИШЛАБ ЧИҚИШ ВА ЖОЗИБАДОР ТУРИСТИК МАҲСУЛОТЛАРНИ ШАКЛЛАНТИРИШ ЙЎНАЛИШЛАРИ

A.C. Абдухамидов

Доцент

*Самарқанд иқтисодиёт ва сервис институти
Самарқанд, Ўзбекистон*

A.П. Махмудова

Доцент

*Самарқанд иқтисодиёт ва сервис институти
Самарқанд, Ўзбекистон*

Н. Мухаммадиев

Тадқиқотчи

Самарқанд иқтисодиёт ва сервис институти

Самарқанд, Ўзбекистон

МАҚОЛА ҲАҚИДА

Калит сўзлар: зиёрат, туризм, диний туризм, маънавият марказлари, соғломлаштириш туризми.

Аннотация: Мақолада буддизм обидалари туристик маршрутларини ишлаб чиқиш ва жозибадор туристик маҳсулотларни шакллантириш йўналишлари тўғрисида фикр-мулоҳазалар берилган.

НАПРАВЛЕНИЯ РАЗВИТИЯ ТУРИСТИЧЕСКИХ МАРШРУТОВ БУДДИЙСКИХ ПАМЯТНИКОВ И ФОРМИРОВАНИЯ ПРИВЛЕКАТЕЛЬНЫХ ТУРИСТСКИХ ПРОДУКТОВ

А.С. Абдухамидов

Доцент

Самаркандский институт экономики и сервиса

Самарканд, Узбекистан

А.П. Махмудова

Доцент

Самаркандский институт экономики и сервиса

Самарканд, Узбекистан

Н. Мухаммадиев

Исследователь

Самаркандский институт экономики и сервиса

Самарканд, Узбекистан

О СТАТЬЕ

Ключевые слова: паломничества, туризм, религиозный туризм, духовные центры, лечебно оздоровительный туризм.

Аннотация: В статье представлены отзывы о разработке туристических маршрутов буддийских памятников и формировании привлекательных туристских продуктов.

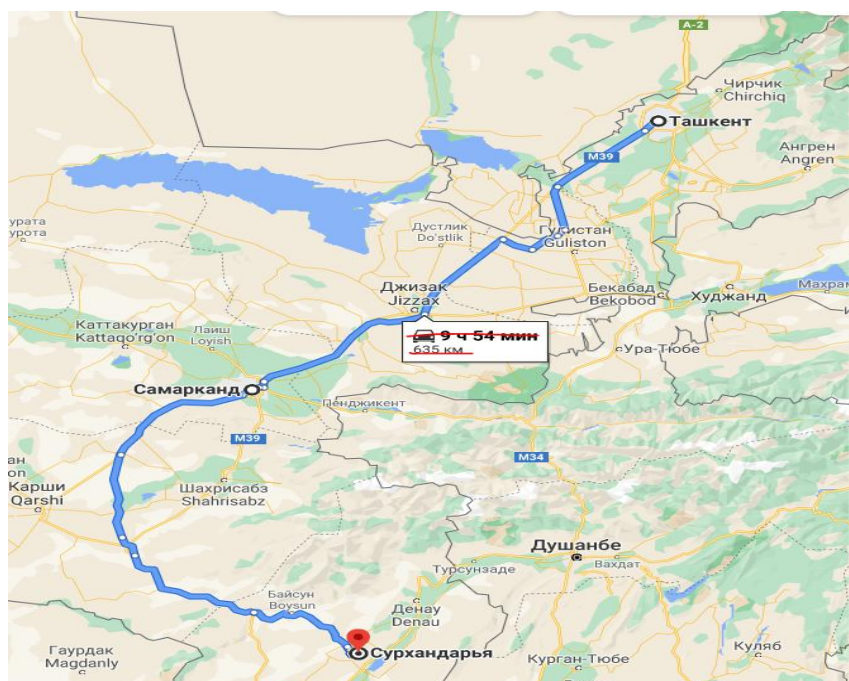
КИРИШ

Туризм соҳаси охириги 30 йил ичида айниқса, жадал суръатларда ривожланди. Шу давр оралиғида халқаро туристлар сони 3,8 мартага ва соҳадан келадиган фойда 25 мартага ўсди. Бугунги кунда туризм – жаҳон миқёсидаги иқтисодиётнинг кучли тармоғи бўлиб, соҳага жуда кўп сонли ходимлар, асосий воситалар ва йирик капитал маблағлар жалб қилинган. Туризм бугун йирик бизнес, катта пул ва глобал миқёсдаги жиддий сиёсатдан иборат.

АСОСИЙ ҚИСМ

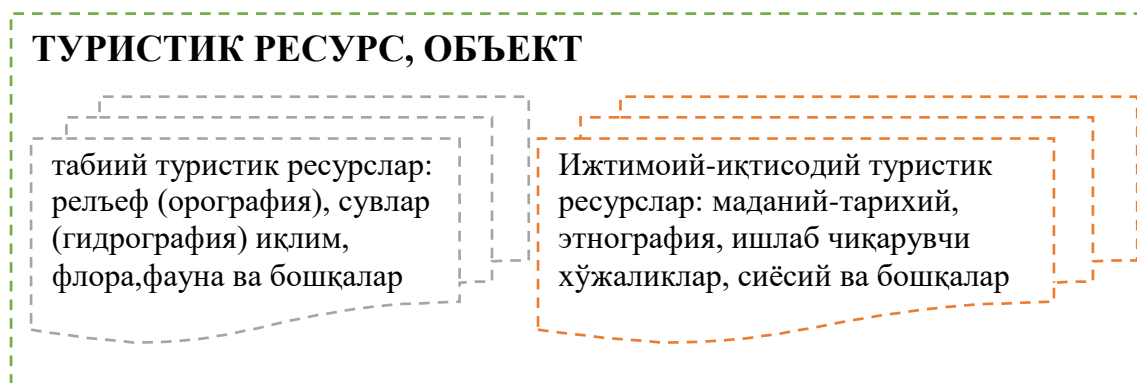
Юқоридаги маълумотлардан кўриниб турибдики, туризм соҳаси ҳозирги вақтда миллий иқтисодиётнинг муҳим таркибий қисми бўлиб, иқтисодиётнинг барча тармоқларига бевосита таъсир этиб келмоқда. Шу билан бир қаторда, унинг ижтимоий-иқтисодий

аҳамияти ҳам тобора ортиб, инсонлар яшаш шароити ва сифатини оширувчи кучли тармок сифатида шаклланиб бормоқда. Туризм соҳасини барқарор суръатларда ривожлантириш, уни янги босқичларга кўтариш, замонавий туристик инфратузилмаларни шакллантириш, туристик хизматлар ассортиментини кўпайтириш, хизмат кўрсатиш сифатини ошириш, минтақаларнинг туристик салоҳиятидан максимал даражада фойдаланиш йўлларни ишлаб чиқиш ва бошқалар бугунги куннинг долзарб масалалари қаторига киради. Шундай экан, мамлакатимизда туризм соҳасининг барқарор ривожланишига эришиш, туристик оқимни янада ошириш учун биринчи навбатда ҳудудларнинг жозибадор туристик ресурсларига маршрутлар ишлаб чиқиш зарурати туғилмоқда.

Инсон кўриб, эшитиб юрган ҳар қандай мўъжизавий, қизиқарли объектлар, табиатнинг сўлим гўшалари, қадимдан сақланиб келаётган обидалар, дарёлар, шаршаралар, ҳайвонот ёки турли-туман ўсимликлар ўсадиган жойлар, томоша боғларининг ҳаммасига маълум бир йўлдан борилади. Бу йўл туризмда «маршрут» дейилади.

Маршрут–французча *marche*–юриш, олдинга ҳаракат, *route*–йўл, рус тилида ҳам марш-олдинга юриш ҳисобланади. Ўзбекистонда туризм соҳасини ривож лантириш давлат миқёсида, раҳбарлигида олиб борилаётган барча чора-тадбир ларининг энг муҳим вазифаларидан бири туризм маршрутларини ишлаб чикувчи мутахассислар тайёрлашдир. Туризм маршрутларини ишлаб чиқишдаги биринчи талаб эса туризм ресурсларини мукамал билишни талаб қилади.

Ушбу туристик ресурслар бўлган табиат кўриқхонаси, тарихий, табиий, табиат ва унинг бойликлари, маданий обида, археология, маданий меърос ва ҳоказоларга турист ҳар тарафлама ўнғайликда борадиган маршрутни талаб қилади. Ушбу туристик маршрутда турист ёки туристлар мазмунли дам олиш, қониқиш олгандан кейин, аста-секинлик билан туристлар оқимини ўзига жалб қила бошлайди.

Республикамиздаги барча туристик ресурсга–объектга–манзилу–маконга–масканга йўл бор. Бу йўллар асфальтли, тошли, маҳаллий тупроқ йўллари, сўқмоқлар ва ҳақозо кўринишларидир. Лекин, бу йўлларда туристик маршрут хизматлари ташкил қилингандан кейингина туристик ресурсда туристлар сони кўпайиши мумкин. Туристик ресурсга ҳозирги йўллар билан ҳам туристлар олиб борилади. Лекин бу йўлдаги туристик маршрут туристнинг эркин ҳаракат ланиши, у хоҳлаган вақтда тўхташи, кизиқиб қолган йўл бўйи «объектлар»га экскурсияга чиқишни талаб қилиши, ёки чой ичиб дам олишни ва туристнинг қўшимча хизматларини, эҳтиёжларини қондириши керак.

Туристик маршрут қайд қилинган, кутилмаган «таклифлар»нинг бажарилиши ёки «хизматлар» мажмуаси аъло даражада кафолатланиши учун ҳам туристик маршрутлар дейилади. Туристларнинг барча эҳтиёжларини, талаб ларни бажаришда фойдаланадиган йўллар -туристик йўллар дейилади.

Туристик маршрутда туристларнинг транспорт воситаларида ҳаракат-ланиши даврида бу транспорт воситалари фақат турист ёки туристларга хизмат қилади. Туристик маршрутда транспорт воситаларининг ҳайдовчилари йўл-йўлакай одамларни олиши ёки кира ҳақки учун ишламайди ва бунга йўл қўйилмайди. Шунингдек, туристик маршрутда туристларнинг хоҳиши ёки илтимослари билан маршрут раҳбарининг руҳсати билангина маршрутнинг олдиндан белгиланган йўналиши ёки йўналишлари ўзгариши, ўзгартирилиши мумкин. Янада аниқроқ қилиб айтилганда турнинг туристик маршрути турист ларнинг талаблари бўйича улар қизиқган ёки туристларни қизиқтирган туристик объектга маршрут дастуридаги барча хизматларни кўрсатиш ҳисобланади.

Туристик маршрутлар туризмни ривожлантиришнинг асосларидан ҳисоб ланиши туристнинг ёки туристларнинг ўз хоҳишлари билан маълум бир давлатдаги туристик

объектга ёки объектларни кўришга келганлиги ва уни кўриб кетишда албатда туристик маршрутдан фойдаланганлиги тушунилади. Туристлар фойдаланиладиган маршрут эса олдиндан ишлаб чиқилган, туристик маршрутнинг хизматлар кўрсатиш дастурлари ишлаб чиқилган бўлиши керак.

Ҳар бир туристик объектга туристлар кириши рухсат берилгандан кейин бу объект туризмга хизмат қила бошлайди. Баъзида ва кўп ҳолларда туризмда фойдаланишга рухсат берилган туристик объектларга туристик маршрутнинг йўқлиги натижасида ушбу объект туризмда ишламайди. Худди шундай ҳолат мамлакатимизда зиёрат туризмни ривожлантиришдаги долзарб муаммолардан ҳисобланади. Аниқроғи шундан иборатки, чет эллик туристларнинг талабларини ўрганганимизда улар мамлакатимизда жойлашган буддизм обидаларини кўриш истагини билдиришган. Бу обидалардан ички туризмда ҳам халқаро туризмда ҳам фойдаланишга рухсат берилган. Лекин объектга етиб бориш ва унинг ички қисмини томоша қилишнинг туристик маршрутлари ишлаб чиқилмаганлигидан ҳозирда бу объектларнинг туризмда ишламаётганлигини кўриш мумкин.

Туристлик маршрут биринчи навбатда туристик ресурсларни ўрганишни талаб қилади. Энди республикаимиздаги табиий ресурслар салоҳиятига келсак туризм ресурслари заҳираси ва турли–туманлиги бўйича Ўзбекистон жаҳон даги энг бой давлатлар қаторида туради. Мамлакатимиздаги фақатгина тарихий, маданий, археологик аҳамиятга эга бўлган объектлар сони 4,0 мингдан ошади. Улардан 545 таси меъморий, 575 таси тарихий, 1457 таси санъат, 550 таси археологик обидалардир. Туризм объектлари: Хивада–310 та объект, Бухорода –221 та объект, Тошкент шаҳрида 144 та, Самарқандда 118 та, Жиззах вилояти да 372 та объектлар бор. Ушбу туристик объектларда туристик оқим фақатгина туристик мааршрутлар яратилгандан кейингина кўпаяди.

Қайд қилинганлардан хулоса шуки, туризмни ривожлантиришнинг муҳим асосларидан бири туристик ресурсларга маршрутлар ишлаб чиқиш ҳисобланади. Туристлик маршрутларни ишлаб чиқишнинг туризм ривожига таъсирини назарий жиҳатдан олиб қаралганда яна бир имкониятга тўхталиш жуда катта аҳамият касб этади. Бу имкониятлар туризм объектида ва туризм маршрути давомида туристларга хизмат қиладиган инфратузилмаларнинг ҳосил бўлишидир. Туристлик ресурсга–объектга туристлар келиш бошлангандан маҳаллий аҳолида туристларга хизматлар кўрсатиш истаги пайдо бўлади, туристларнинг нималарга қизиқишини, уларнинг эҳтиёжларини ўргана бошлайди. Шу тариқа туристик объектда ва туристик маршрут бўйлаб ўзига хос бўлган кичик–кичик туристик инфратузилмалар пайдо бўлади.

Туризм маршрутларини ишлаб чиқишнинг туризм иқтисодиётидаги ўрнини белгилаганимизда ёки белгиланишида энг муҳими шундан иборатки, биринчи навбатда иш

Ўринлари ҳосил бўлади. Иш ўринларини ташкил қилиш эса жаҳон мамлакатларидаги энг оғир масалалардан ҳисобланиши маълум муаммодир. Туризмдаги тадбиркорлар ёки мутахассислар кўп ҳолларда ички туризм объектларига маршрутлар йўқлигидан ушбу туристик объектга туристларни таклиф қилмайдилар ва бу туристик объектда туристларга хизматлар кўрсатувчи инфратузилмаларнинг йўқлигини сабаб қилиб кўрсатадилар.

Туристик маршрутлар яратишнинг яна бир муҳим томони шундаки, туристик маршрутда туристик оқимнинг кучайиши ички туризмда ҳам халқаро туризмда ҳам эллар, халқлар ва миллатлар ўртасида танишув, дўстлашув, ўзаро ҳамкорлик ришталари ҳосил бўлади. Ҳозирча бундай дўстона алоқалар асосан шаҳарлар аҳолиси билан чет элликлар ўртасида юз бермоқда. Бу ҳолатнинг асосий сабаблари чет эллик туристларни ханузгача шаҳарларимиздан ташқаридаги табиат минтақаларига, ландшафтларига, қўриқхоналари ёки сув ҳавзаларига жалб қилаолмаганимиздир.

Юқорида қайд қилганимиздек, бу туристик маршрутлар бўйлаб албатта хизматлар кўрсатиш жойлари, техник сервис хизмати, палаткали мавсумий туристик лагерлар, экзотик экскурсиялар (туяларда, отларда, эшакларда, араваларда) ташкил қилинади. Миллий овқатланиш шохобчалари вужудга келади. Табиийки, бу хизматларнинг барчасини маҳаллий аҳоли бажаради. Иккинчидан, чўл ҳудудлари шаҳарлар ва туманлар марказидан узок бўлганлиги учун туристлар албатта тунаб қоладилар. Тунаш учун чўл халқининг машҳур “қора уй”лари (кигиздан) таклиф қилинса ҳар қандай турист (ҳатто маҳаллий туристлар ҳам) ўзининг қизиқиши (балким, биринчи мартаба тунаётгандир) туфайли ўша жойда камида 1-2 кун қолиб кетади.

Халқаро турист ҳам маҳаллий турист ҳам ана шу 1-2 кунлик муддатда албатта маҳаллий аҳоли вакиллари билан танишишади, дўстлашади. Халқимизнинг меҳмондўстлиги, қизиқиш ва ҳоказо инсонийлик хислатлари туристларни жалб қилади, мамлакатлар ўртасида ахборотлар алмашиш ва ҳоказо боғланишлар юз бериши аниқ. Бундай дўстона муносабатларнинг вужудга келиши, халқлар ҳақидаги билим, давлатлар ҳақида маълумотлар албатта инсонда фикрнинг кенгайиши, оламга бошқача назар солиш ҳиссиётларини ҳосил қилади.

Қайд қилинганлардан хулоса қилиш мумкинки, мамлакатимиздаги барча туристик ресурсларга туристик маршрутларни ишлаб чиқишни бошлаш туризмни ривожлантиришда энг муҳим иқтисодий омил бўлар экан. Туристик ресурсларга туристик маршрутлар ишлаб чиқишнинг назарий асосларини ўрганиш туризм ресурсларидан фойдаланишнинг давлат дастурини ҳам яратишни кун тартибига кўяди.

Туризм маршрутларини ишлаб чиқишнинг мамлакат ҳаётидаги ўрни, аҳамиятини белгилашда жуда катта имкониятлар борлигини ҳисобга олишимизни талаб қилмоқда.

Ҳозирги туризм ривожда туризм хизматлари инфратузилмаларини яратиш, мукамаллаштириш масалалари ҳам долзарб муаммолар рўйхатида турибди.

Кўп ҳолларда туризм ташкилотлари, туристик фирмалар ҳаттоки туризмни бошқариш ташкилотлари ҳам туристик ресурслар, туристик объектларда дастлаб туристларга хизмат кўрсатувчи инфратузилмаларни яратишни биринчи муаммолар қаторига қўядилар. Бу ҳолатни ҳам албатда тўғри деб қабул қилиш керак. Лекин молиявий муаммоларнинг келиб чиқиши натижасида қурилишга режалаштирилган инфратузилмаларни яратиш анча муддатларга кечикиб кетади.

ХУЛОСА

Ҳали туризм мақсадларида фойдаланилмаган, лекин туристик ресурсдан бу туристик объектларга ҳеч иккиланмасдан туристик маршрутларни ишлаб чиқиш ва туризм бозорига чиқариш зарур. Ҳалқаро ёки ички туризм мақсадларида фойдаланишнинг долзарблиги юзага чиққан ҳолатларда бундай туристик объектларга туристик маршрутлар орқали туристларнинг ташриф буюриши натижасида туристик объект атрофидаги маҳаллий аҳолида кутилмаган ҳолатларда туризм инфратузилмаларини яратиш тадбиркорлиги ўзи-ўзидан бошланиб кетади. Чунки туристларга маҳаллий ишлаб чиқариш маҳсулотларини сотиш, маҳаллий озиқ-овқатларни сотиш, ҳаттоки, жойлаш тириш хизматларини сотиш эҳтиёжлари келиб чиқади.

Фойдаланилган асосий адабиётлар

1. O‘zbekiston Respublikasi Prezidentining 2022 yil 28 yanvardagi “2022-2026 yillarga mo‘ljallangan yangi O‘zbekistonning taraqqiyot strategiyasi to‘g‘risida”gi PF-60-son Farmoni.
2. M.P.Болтабаев, И.С.Тухлиев, Б.Ш.Сафаров, С.А.Абдухамидов “Туризм: назария ва амалиёт”. Дарслик. Т.: “Фан ва технология” 2018 й.
3. Raximov Z.O. Turizm sohasida mehmonxonalar xo‘jaligini rivojlantirishning ijtimoiy-iqtisodiy muammolari.// Monografiya. – Samarqand: SamISI, 2021. 212 bet.
4. Raximov Z.O., Ibadullaev N.E., Xaitboev R. Turopereuting.// Darslik. – Toshkent: «Innovatsion rivojlanish nashriyot-matbaa uyi», 2021, 396 bet.
5. Raximov Z.O., Ismailov N.I. Rivojlanayotgan raqamli iqtisodiyotda raqamlashayotgan turizmning ahamiyati./ Berdaq nomidagi Qoraqalpoq davlat universitetining Axborotnomasi. Nukus 2020 yil 3-son (ISSN 2010-9075). 42-45 bet.
6. Raximov Z.O. Raqamli iqtisodiyotda raqamlashayotgan turizmning yangi turlarining rivojlanishi./ SamISIda o‘tkazilgan «Turizmда innovatsion-investitsiya jarayonlarini rivojlantirish istiqbollari» mavzusida xalqaro onlayn ilmiy-amaliy konfrensiyasi. (2020 yil, 3-iyun) – Samarqand: SamISI, 2020.

7. O‘zbekiston Respublikasi Prezidentining 2017 yil 7 fevraldagi PF-4947-son «O‘zbekiston Respublikasini 2017-2021 yillarda yanada rivojlantirish bo‘yicha Harakatlar strategiyasi to‘g‘risida»gi Farmoni, www.lex.uz

8. O‘zbekiston Respublikasi Prezidentining 2017 yil 16 avgustdagi PQ-3217-son «2018-2019 yillarda turizm sohasini rivojlantirish bo‘yicha chora-tadbirlari tadbirlar to‘g‘risida»gi Qarori. www.lex.uz

9. O‘zbekiston Respublikasi Prezidentining 2018 yil 7 fevraldagi PQ-3514-son «Ichki turizmni jadal rivojlantirishni ta‘minlash chora-tadbirlari to‘g‘risida»gi Qarori. www.lex.uz

10. O‘zbekiston Respublikasi Vazirlar Mahkamasining 2018 yil 2 apreldagi 03/1-220- son bilan tasdiqlangan «Qoraqalpog‘iston Respublikasi va viloyatlarda namunali fermer xo‘jaliklarini sayyohlarga xizmat ko‘rsatishga moslashtirish, ularga sayyohlarni jalb qilish hamda ularning mamlakatimizda bo‘lish muddat-larini uzaytirish maqsadida agroturizm va qishloq turizmini rivojlantirish bo‘yicha chora-tadbirlar dasturi». www.lex.uz

11. Azizkulov B.X., Siddiqov A.A. Assessment of the features of investment in the development of agrotourism based on a cluster approach. Journal of innovations in economy. 2021. Vol. 4, Issue 1. (40-48) pp. DOI 10.26739/2181-9491-2021-1-6.

12. Busby G., Rendle S. (2000). The transition from tourism on farms to farm tourism. Tourism Management, 21(6): 635-642. DOI:10.1016/S0261-5177(00)00011-X.

13. Здоров А.Б. Организационно-экономические основы развития аграрного туризма. Автореферат диссертации на соискание ученой степени доктора экономическx наук. Москва – 2011.